

Atatürk Döneminde Türkiye-Yugoslavya İlişkileri

Türk-Yugoslav ilişkilerinde belirleyici ve etkileyici birtakım faktörler vardır. Bunlardan ilki, iki ülkenin ilişkileri öncelikle Balkan Politikaları çerçevesindedir. İkinci olarak her iki ülkenin ortak tarihî geçmiştir. Üçüncü olarak Balkanlardan çekilen Türklerin, Müslüman-Türk azınlıkların durumu ve bu ülkede kalan maddi-manevi Türk mirasıdır. Dördüncü olarak her iki ülkenin Ortak sınırının bulunmaması ama buna rağmen çok yakın ilişki kurulması gerekliliği/ arzudur. Beşinci olarak her iki ülkenin de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmasıdır. Yugoslavya 1 Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı adı altında kuruldu ve 1929'da Yugoslavya (Güney Slavları) adını aldı. 1918'de kurulan bu krallığın başına eski Sırbistan Kralı Petor Karayorgiyeviç'in çocuk yaştaki oğlu bir naib eşliğinde geçmiş ve 1921'de çocuk kral I. Aleksandr adıyla kendini kral ilan etmiştir. Genç kral 1934'te ziyaret için bulunduğu Fransa'nın Marsilya kentinde Hırvat milliyetçileri tarafından öldürülünce yerine 11 yaşındaki oğlu yine naib eşliğinde yönetime geldi. 1941'de kral reşit ilan edilip II. Petor adıyla Yugoslavya kralı oldu ancak bilindiği gibi aynı yıl 6 Nisan 1941'de Almanya Yugoslavya'yı istilaya girişti ve ülke Almanya, İtalya, Arnavutluk, Macaristan ve Bulgaristan arasında paylaşıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da 29 Kasım 1945'te Yugoslavya Cumhuriyeti kuruldu ve ilk cumhurbaşkanı da Mareşal Josef Tito oldu. Biz konumuz gereği 1919-1938 yıllarını ele alacağız. Türk-Yugoslav ilişkileri Türkiye'nin kuruluş antlaşması sayılan Lozan Barış Antlaşması'nın (24 Temmuz 1923) imzasından sonra başlamıştır. Her iki devlet de yeni kurulmasının yarattığı sorunları yaşamaktaydı. Öncelikle Yugoslavya'nın, Hırvat ayrılıkçı milliyetçilerle (Ustaşa) başı dertteydi. Her iki ülke iç sorunlarına ilave olarak dıştan da güvenliklerine yönelik tehdit algılıyordu. Bu tehditlerden ikisi ortaklı: 1922'de İtalya'nın başına geçen Mussolini ve 1933'te Almanya'nın başına geçen Hitler. Her iki yayılmacı liderin hedeflerinden birisi Balkanlar'dı ve bu ortak tehlikeye karşı Türk-Yugoslav iş birliği gerekliydi. Aslında bu iki devlet arasındaki ilişki sorunlu başlamıştı. Lozan Konferansı esnasında Osmanlı borçlarının Osmanlı'dan kopan Balkan ülkeleri arasında paylaşımı kararlaştırılmış, ancak Yugoslavya payına düşen miktarı ödemeyi reddetmiş ve Lozan Barış Antlaşması'nı da imza etmemiştir. Bağımsızlığına yeni kavuşan iki ülkenin ilişkileri dostane bir atmosferde başlamamış oldu. Türkiye, Yugoslavya'nın bu olumsuz tutumuna rağmen 1923'te Belgrad'a bir temsilci atadı. Belgrad Hükûmetinin, Türk temsilcisi olarak atanan Cevad Bey'e her türlü diplomatik ayrıcalıkları tanımamasına rağmen, resmî temsilci sıfatıyla tanımak istememesi Belgrad Hükûmetinin, Ankara'ya şüphe ile bakmasının bir göstergesidir. Bu olumsuz tavrına rağmen Belgrad Hükûmeti Adnan Beyi İstanbul'a Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın Temsilcisi olarak görevlendirmiştir. Bu dönemde Türkiye ağır iç ekonomik sorunlar, Lozan'dan arka kalan, Yunanistan, Musul, Kerkük ve Hatay gibi sorunlarla uğraşırken Balkanlar'dan gelecek başka tehlikeleri de önlemeye çalışmaktaydı. Belgrad Hükûmeti ile bu nedenle ilgileniyordu. Yoksa Belgrad'tan doğrudan bir beklentisi yoktu. Ankara'nın Sofya temsilcisi Enver Bey, meslektaş Sofya'daki Sırp temsilcisi Rakiç ile Mayıs 1924'te görüşerek Türkiye'nin Batı Trakya'da birtakım değişiklik isteklerinin olduğunu ve bunu Belgrad'ın nasıl karşılayacağını sorunca Sırp temsilcisi konu ile ilgili bir yorum yapmaktan kaçınmıştır. Sırp hükûmeti, Türkiye'nin Bulgaristan ile yakın ilişkisini ve Batı Trakya konusundaki düşüncelerinden zaten şüphe etmekteydi. Enver Bey'in bu girişimini Belgrad Hükûmeti endişeyle karşılamıştır. Nitekim Haziran 1924'te Sırbistan Dışişleri Bakanlığının Arnavutluk dairesi başkanı Lazaroviç, Belgrad'taki İngiliz elçisine Ankara'da cereyan eden Türk-Bulgar görüşmelerinden hükûmetinin endişelendiğini, zira bu iki ülkenin Batı Trakya'da Yunanistan ve Sırbistan aleyhine bir değişiklik konusunda anlaşabileceklerini söylemiştir. Lazaroviç böyle bir durumu Belgrad Hükûmetinin kabul etmeyeceğini ancak Neuilly Antlaşması gereğince Bulgaristan'a Ege Denizi'ne bir çıkış verilmesine

destek vereceğini belirtmiştir. Sırp hükûmeti Balkanlar'daki gelişmeleri aleyhine olabilecek gelişmeler olarak nitelendirmiş olacak ki bölgede en az sorunu olduğu, sınır komşusu olmayan ve bölgenin itibarlı ülkesi Türkiye ile ilişkiler içinde olmanın kendi çıkarına da olacağı noktasına gelmiştir. İki ülke 1925 yılında görüşmelere başlamış ve 28 Ekim 1925'te içeriği çok zengin olmayan bir dostluk antlaşması imzalamıştır. Türk-Sırp ilişkileri ikili ilişkilerden ziyade her iki ülke açısından Balkan politikası içinde önem arz etmektedir. Bölgede Bulgaristan ve Arnavutluk Birinci Dünya Savaşı'nın sonuçlarından memnun olmadıkları için revizyonist bir politika takip etmektedirler. Bu dönemde yaşanan Türk-Yunan gerginliği, Bulgar-Yunan, Bulgar-Makedon gerginliklerine ilave olarak Mussolini'nin yayılmacı politikaları Balkanları ciddi manada sorunlu bir bölge hâline getirmiştir. Balkan ülkelerinden Birinci Dünya Savaşı'ndan en kârlı çıkan ülkelerin başında Romanya gelmektedir. Romanya, Bulgaristan'dan Güney Dobruca'yı, Macaristan'dan Transilvanya'yı ve Rusya'dan Basarabya'yı alarak ülkesini büyütüştür. Dolayısıyla statükocu bir politika izleyerek Balkanlar'da statüko yanlısı ülkelerle iş birliğine hazırdır. Türkiye Yunanistan'la olan Ahali Mübadelesi sorununu, İngiltere ile Musul ve Kerkük, Fransa ile borçlar sorununu ve ülke içindeki ekonomi ve asayiş sorunlarını 1930'a kadar çözerek Batıdan gelecek sorunlara daha fazla vakit ayırmaya başlamıştır. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya 1922'de iktidarı ele geçiren Mussolini tehdidi, Bulgaristan ve Arnavutluk'un emperyalist ülkelerle iş birliği yapma eğilimleri gibi tehditler nedeniyle birbirine yaklaşmış ve bu dört ülke bir Balkan paktı için çalışmalara başlamıştır. 1933'te Hitler'in Almanya'da iktidara gelmesiyle Balkanlar'daki tehlike daha da büyümüştür. Yugoslavya Kralı Alexandre'nin 2-3 Ekim Bulgaristan, peşinden 4 Ekim 1923'te İstanbul ziyaretlerinin amacı Balkan ülkelerini bir araya getirme çabalarıdır. Kral Alexandre'nin İstanbul'da Atatürk ile görüşmesi olumlu sonuçlar vermiştir. İkili ilişkilerin geliştirilmesi ve Balkanlar'da iş birliği konularında anlaşmışlardır. Türk-Yugoslav zirvesinde ikili bir anlaşma sonunda, dışişleri bakanlarının imzaladığı "Dostluk, Saldırmazlık, Adli Tesviye Uzlaşması ve Tahkim" konularını içeren antlaşma 28 Kasım 1933'te gerçekleşmiştir. İki Dışişleri Bakanı antlaşmayı imzalamalarından sonra yayımladıkları resmî bildiri de iki konuyu öne çıkarmışlardır: Milletlerarası antlaşmalara saygı (statüko) ve bölge (Balkanlar) barışına katkı. Yugoslav Dışişleri Bakanı Jevtich, Balkan ülkelerine bu antlaşmanın barış amacı taşıdığını açıklamak ve onların korkmalarını önlemek için gazetecilere "Biz (Türkiye-Yugoslavya) kimseyi korkutmak istemiyoruz; herkesi tatmin ve müsterih etmek, bütün Balkan ülkeleri arasında iş birliğini sağlamak istiyoruz" diyerek diğer Balkan ülkelerini de iş birliğine çağırmıştır. Türk Dışişleri Bakanı Dr. T. Rüştü Aras bu antlaşmanın imzasından sonra Belgrat'tan dönerken Bulgaristan Dışişleri Bakanını Sofya'da ziyaret ederek kamuoyunda konuşulan Bulgaristan'ı iki yandan sarma politikalarının gerçek olmadığını ve Bulgaristan'a karşı dostane duygularının bulunduğunu belirterek Türk-Yugoslav Antlaşması'nın barış ve bölgesel iş birliği amaçlı olduğunu belirtmiştir. Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan ve Romanya; Bulgaristan'ı revizyonist politikalarından vazgeçirememişler ve bir dizi ziyaret ve görüşmelerden sonra Balkanlar'da iş birliğini sağlamak ve statükonun korunması için 9 Şubat 1934'te "Balkan Antantı"ni kurmuşlardır. İngiltere ve Fransa bu iş birliğini desteklerken, Hitler Almanya'sı ve Musolini İtalya'sı bundan memnun olmamışlardır. Yugoslav Kralı Alexandre, Ekim 1933 Türkiye ziyaretinden sonra Temmuz 1934'te Fransa'yı ziyaret etmiş ve bir dergiyle (Revue des deux Mondes) yaptığı söyleşide Atatürk ile ilgili şu ifadelerde bulunmuştur. "Gazi'yi severim. Zamanın ihtiyaçlarını harikulade güzel gören ve milletini ona intibak ettirmek için muazzam bir mücadele yapan bu dâhi adama karşı derin bir sempatim vardır." Bilindiği gibi kral bu ziyareti esnasında Marsilya'da Hırvat Milliyetçileri tarafından Temmuz 1934'te öldürülmüştür. Yerine geçen oğlu, babasının inşa ettiği Balkan politikalarını devam ettirmiştir. Türk-Yugoslav ilişkilerinde yukarıda da belirttiğimiz gibi ciddi sorunlar yoktu. Türkiye için sorun olan, Osmanlı borçlarının bölüşülmesi ve Yugoslavya'daki Türklerin kalan mal varlıkları idi. Borçlar konusunu Türkiye sorun yapmak istemedi ve Türk malları konusunda da malların iadesinde uzlaşmazlık çıktığında mahkemelere gitme konusunda anlaşarak bu pürüz de iki

ülke arasında sorun olmaktan çıkmıştır. İkili sorunlar olmamasına rağmen iki ülke yöneticileri Balkan politikaları ve iki ülkeyi ilgilendiren uluslararası konuları karşılıklı görüşmeye ve üst düzeyli ziyaretlere devam etmişlerdir. 28 Ekim 1936'da Yugoslav Başbakanı Stoyadinoviç Ankara'ya resmî bir ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sorunsuz devam eden iki ülkenin ilişkilerini daha da pekiştirmiştir. Atatürk Yugoslav Başbakanını kabul etmiş ve uluslararası konularla ilgili görüşlerini başbakana iletmiştir. Atatürk'ün düşünceleri ve kişiliği, uluslararası camiada çok merak edilen ve saygı duyulan tarihî bir şahsiyet olması da dikkate alınarak bütün yabancı konuklar Atatürk'ü dinlemek isterler ve bunu bir imtiyaz olarak görürlerdi. Yugoslav Başbakanı da Atatürk'ü ziyaret etmekten ve fikirlerini dinlemekten mutlu olduğunu belirtmiştir. Başbakan İnönü ve Stoyadinoviç'in görüşmeleri ardından yayımlanan resmî bildiriye Balkanlar'da iş birliğine devam edeceklerini, ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesine çaba harcayacaklarını belirtmişlerdir. Atatürk de Yugoslav gazetecilere Türkiye'nin ve Türk milletinin Yugoslavya'ya ve Yugoslav milletine karşı dostluk beslediğini ve iki ülkenin ilişkilerinin barış için önemli olduğunu ifade etmiştir. Başbakan İnönü Yugoslav Başbakanının ziyaretinden altı ay sonra 12 Nisan 1937'de Belgrat'ı ziyaret etmiştir. Kısa bir sürede gerçekleşen bu ziyarette Belgrat Hükûmeti Ocak 1937'de Bulgaristan Başbakanı Köse İvanov, Çekoslovak Cumhurbaşkanı Dr. Beneş ve İtalya Dışişleri Bakanı Comte Çiono'yu ağırlamıştır. Uluslararası kamuoyunda Yugoslavya'nın 21 Mayıs 1929'da Çekoslovakya ve Romanya ile imza ettiği Küçük Antlaşma (La Petite Entente) ile 9 Şubat 1934'te dört Balkan ülkesiyle kurulan Balkan Antantı'nın tehlikeye düştüğü dedikodusu konuşulmaktaydı. İnönü'nün bu ziyareti dostluğun ve ittifakın devam ettiğini uluslararası kamuoyuna duyurmak ve yeni gelişmeleri birlikte değerlendirmek amacı taşımaktaydı. Yugoslavya'nın İtalya ve Bulgaristan ile olan yakınlaşması Türkiye'nin bilgisi dâhilinde olduğu gibi bu yakınlaşmada Türkiye'nin de katkısı olduğu kamuoyuna duyurulmuştur. İki ülke ilişkileri Atatürk'ün ölümüne kadar sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. Ancak 1939'da patlak veren İkinci Dünya Savaşı kurulan bütün dengeleri yıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da yeni bir dünya düzeni kurulmuştur.

Haydar ÇAKMAK

KAYNAKÇA

AKŞİN, Abdulahat, **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. yy Siyasi Tarihi**, TİB Yayınları, Ankara 1994.

ARMAOĞLU, Fahir, **Siyasi Tarih, 1789-1960**, Ankara 1973.

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, Cilt II, İstanbul 1982.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Cilt II, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989.

BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türkiye Devletinin Dış Siyaseti**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1995.

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Olaylarla Türk Dış Politikası 1919-1995**, Siyasal Kitabevi, Ankara 1996.

GÖNLÜBOL, Mehmet, SAR, Cem, **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1990.

HAYDAR, Çakmak, **Avrupa Güvenliği**, Platin Yayınevi, Ankara 2007.

HAYDAR, Çakmak, **La Turquie et L'organisation Internationales**, Doctorat, Universite De Paris-x Nanterre, Fransa 1993.

KARAL, Enver Ziya, **Atatürk'ten Düşünceler**, Ankara 1956.

KARATAY, Osman, GÖKDAĞ, Bilgehan, **Balkanlar Karam ve Vadi Yayınları**, Çorum 2007.

KAZANSKI, Ratcho, **Essai sur les difficultes de l'entente Balkanique**, Universite de Toulouse, Fransa 1935.

LIVION Marcel, **L' Entente Balkanique et L'après guerre**, Universite de Paris, Fransa 1940.

TURHAN, Feyzioğlu, "Atatürk'ün Dış Politikasının İlke ve Amaçları", **Atatürk Türkiye'sinde Dış Politika Sempozyumu**, İstanbul 1984.

UÇAROL, Rifat, **Siyasi Tarih (1789-1994)**, Filiz Kitabevi, İstanbul 1995.

VİDALENC, Jean, **L' Europe danubienne et Balkanique 1867-1970**, Masson et cie, Fransa-Paris 1973.

13/10/2024 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturk-doneminde-turkiye-yugoslavya-iliskileri/?pdf=3803> adresinden erişilmiştir